

УДК 351.83

Шубалий О.М., д.е.н., доцент

Назарук О.В.

Луцький національний технічний університет

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК МЕХАНІЗМ АКТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

У статті визначено поняття «соціальний діалог» як активного механізму регулювання соціально-трудо­вих відносин, наведено узагальнюючі характеристики цього поняття, визначено основні функції та обґрунтовано інтереси сторін соціального діалогу.

Ключові слова: соціальний діалог, соціально-трудо­ві відносини, працівники, роботодавці, держава.

Шубалий А.М., Назарук О. В.

СОЦИАЛЬНЫЙ ДИАЛОГ КАК МЕХАНИЗМ АКТИВНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье определено понятие «социальный диалог» как активного механизма регулирования социально-трудовых отношений, приведены обобщающие характеристики этого понятия, определены основные функции и обоснованы интересы сторон социального диалога.

Ключевые слова: социальный диалог, социально-трудо­вые отношения, работники, работодатели, государство.

Shubalyi A., Nazaruk O.

SOCIAL DIALOGUE AS ACTIVE CONTROL MECHANISM INDUSTRIAL RELATIONS

The article defines the concept of "social dialogue" as an active mechanism of regulation of social and labor relations are generalized characteristics of this concept, the basic features and reasonable interests of the social dialogue.

Keywords: social dialogue, social and labor relations, workers, employers , state.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні в економіці України відбуваються кардинальні зміни і не завжди вони на початковому етапі сприймаються позитивно усіма членами суспільства. Це є причиною соціальних протиріч, соціальної напруженості в суспільстві, збільшення рівня конфліктів та недовіри населення до влади. Цим самим загострюються протиріччя у всіх сферах суспільного життя. Таким чином відбувається процес формування нової моделі соціальних відносин, яка повинна ґрунтуватися на узгодженні інтересів всіх сторін соціально-трудо­вих відносин – роботодавців, працівників та держави заради налагодження та зменшення конфліктності. Разом із цим зростає необхідність удосконалення відповідних економічних механізмів їх врегулювання. Одним із таких механізмів є соціальний діалог.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Аналізу сутності, визначенню основних характеристик, принципів соціального діалогу присвячені роботи Н. Балабанової, В. Головки, Л. Дідківської, Л. Жукова, В. Михеєва, Г. Семигіна, В. Скуратівського, Ф. Хміля та ін. [1 – 6]. Проте, не дивлячись на велику кількість праць та вчених, які займалися вивченням цієї проблеми, єдиного підходу до визначення цього поняття не існує.

Цілі статті. Метою дослідження є обґрунтування та узагальнення думок вчених щодо проблеми соціального діалогу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В історії свого становлення соціальний діалог спочатку виник як механізм вирішення конфліктів між працівниками та роботодавцями. З часом його діяльність дещо змінилась і він був визначний як механізм врахування інтересів усіх суб'єктів соціально-економічних відносин і досягнення соціального миру, завдяки актам Міжнародної організації праці. Головними здобутками соціального діалогу в процесі свого становлення є восьмигодинний робочий день, охорона материнства, політика ліквідації дитячої праці та ін.

Загалом же, поняття «соціальний діалог» виявляється у трьох аспектах:

- як система колективних трудових спорів;
- як механізм взаємодії працівників та роботодавців та їх представників;
- як правовий інститут трудового права.

Етимологія терміна «діалог» (від грецького «dialogos» – розмова, бесіда) у літературі розкривається як словесний обмін думками між двома і більше співбесідниками [8].

Термін «соціальний» у філософській науці визначається як такий, що походить від латинського «socialis» – спільний, громадський; це назва усього того, що пов'язане зі спільним життям людей, із різними формами їх спілкування.

Отже, виходячи з порівняння цих понять, соціальний діалог можна визначити як бесіду між двома і більше особами з питань, які стосуються суспільства [8].

Соціальний діалог є механізмом, який узгоджує на різних рівнях напрямки розвитку країни, регіону або окремих підприємств. Саме він допомагає приділити достатню увагу різноманітним інтересам соціальних груп не лише при прийнятті рішень, але й при розробці програм розвитку. Одним із найважливіших очікувань ефективного соціального діалогу є досягнення консенсусу в суспільстві, узгодження та досягнення соціальних цілей між сторонами діалогу, збільшення порозуміння та зменшення конфліктів.

Сутність соціального діалогу виявляється у встановленні і представленні узгодження інтересів між окремими його учасниками. Тобто, сама назва вказує на те, що соціальний діалог відбувається на взаємноузгодженій комунікації між партнерами. Обмін інформацією є основою цього процесу. Тобто, без комунікації та ведення переговорів соціальний діалог є неможливим. Мета соціального діалогу відрізняється залежно від його змісту та представлена у вигляді піраміди: в основі лежать питання, суттю яких є лише обмін інформацією, без бажання вирішувати проблеми. Інший спектр питань, вужчий за попередній, полягає у консультуванні один одного з метою зближення своїх позицій. Лише останній спектр питань – колективні переговори, який є найменшим, полягає у справжньому вирішенні проблем і досягненні домовленостей.

Основними елементами системи соціального діалогу є його учасники – сторони та суб'єкти. Сторони соціального діалогу – це носії первинного права у сфері праці та соціально-економічних відносин: працівник, роботодавець, держава. Суб'єктами соціального діалогу виступають носії первинного та делегованого права [9]. Однією з основних умов ефективного соціального діалогу є досягнення компромісу між інтересами його сторін.

Основні характеристики соціального діалогу зображено на рис. 1.

Спільні зусилля сторін соціального діалогу мають бути зорієнтовані на завчасному усуненні суперечностей у сфері праці шляхом перспективного формування державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних,

економічних відносин. Відомо, що сторони соціального діалогу є сторонами колективних договорів і угод, а результати соціального діалогу, на будь-якому рівні, втілюються у актах соціального діалогу – колективних договорах і угодах та спрямовані на збалансування прав і обов'язків та гармонізацію інтересів суб'єктів трудових і соціально-економічних відносин [10]. Акти соціального діалогу надають можливості оперативного реагування на зміни соціально-економічної ситуації на конкретному підприємстві, території, галузі та країні у цілому, а відтак завчасно реагувати на зміни стану соціально-трудова відносин та запобігати виникненню колективних трудових спорів (конфліктів). Таким чином, соціальний діалог, в умовах децентралізованого регулювання відносин у сфері праці, є формою взаємодії суб'єктів трудових та соціально-економічних відносин спрямованої на урегулювання спірних питань за допомогою локальної нормотворчості, що становить зміст соціального діалогу [11].

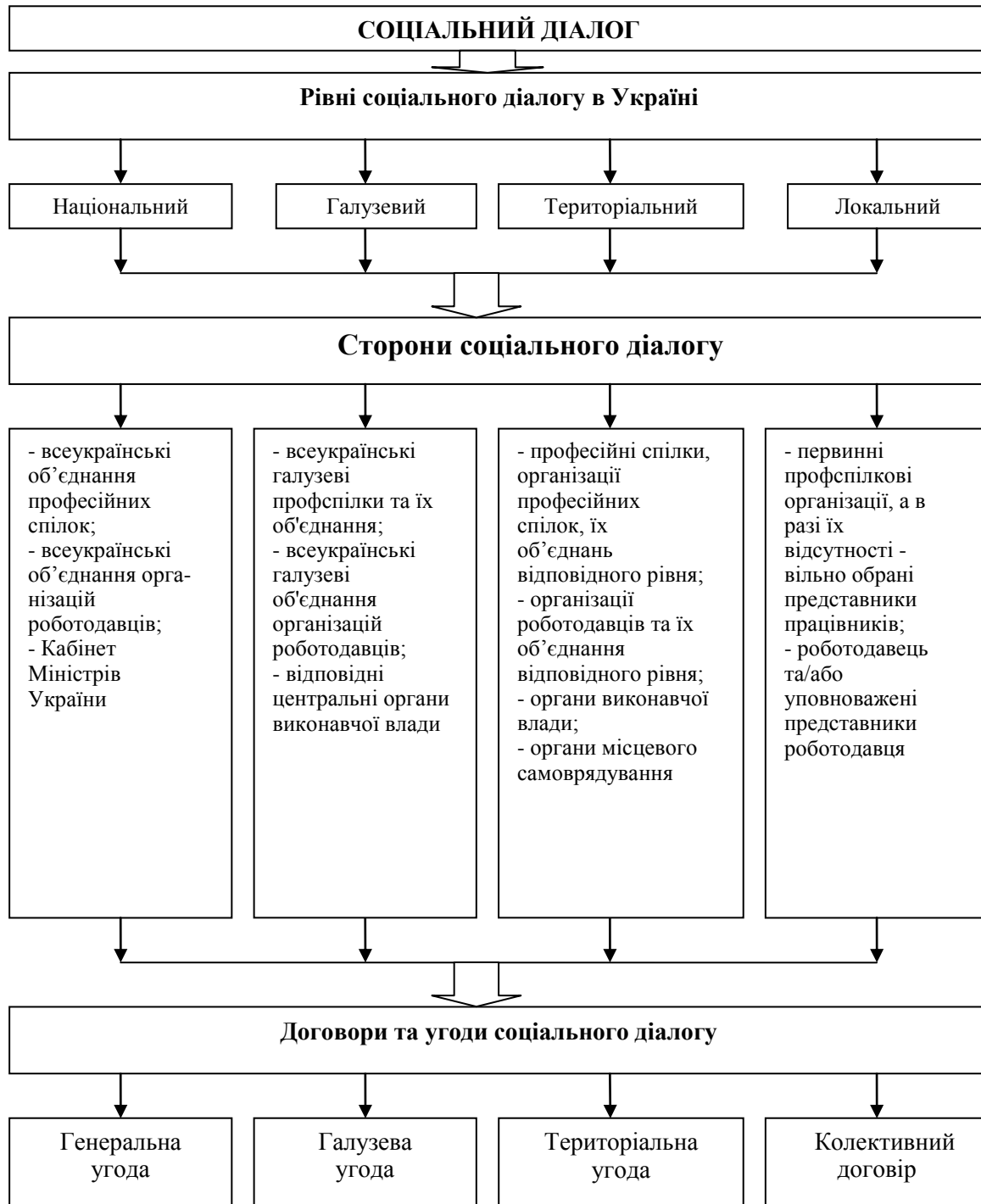

Рис. 1. Основні характеристики соціального діалогу (побудовано авторами)

Соціальний діалог здійснюється на таких принципах:

- законності;
- повноважності й рівноправності сторін та їх представників;
- конструктивності та взаємодії;
- добровільності і прийняття реальних зобов'язань;
- взаємної поваги та пошуку компромісних рішень;
- обов'язковості розгляду прийнятих рішень органами, організаціями, роботодавцями, яким вони адресовані.

Основною умовою функціонування соціального діалогу є спільна праця всіх сторін соціального діалогу абсолютно на всіх рівнях, саме завдяки такому спільному функціонуванню діяльність соціального діалогу буде найбільш ефективною.

Соціальний діалог не може існувати сам по собі, він розвивається та функціонує лише за наявності певних умов. Це не лише сприятливе політичне середовище, але й ринкова економіка, ефективні методи управління економікою, законодавча база, яка регулює питання соціального діалогу.

Завдяки соціальному діалогу відбувається збалансованість економічної та соціальної політики, ріст соціального та економічного захисту населення, підвищується рівень життя населення та розвитку країни.

Соціальний діалог за своєю сутністю та функціями повинен відповідати соціальній політиці країни. Функції соціального діалогу визначається, перш за все, інтересами усіх соціальних партнерів. Це прямі, основні функції, реалізація яких спрямована на захист загальнодержавних інтересів у сфері праці, інтересів вітчизняного бізнесу, інтересів найманих працівників і забезпечення, таким чином, соціального миру в суспільстві. Є і непрямі (супутні) функції соціального діалогу, які спрямовані на формування громадянського суспільства, розвиток економічної демократії, забезпечення соціальної стабільності й соціальної справедливості [7].

Соціальний діалог виконує ряд певних функцій. Громадська Н. А. [8] виділяє такі функції:

- інформаційна;
- регулююча;
- консолідуюча;
- прогностична;
- контролююча.

У свою чергу, Петроє О. М. [9] виділяє такі функції:

- пізнавальна;
- конативна;
- когнітивна;
- емотивна;
- креативна.

На нашу думку, найбільш глибоко функції соціального діалогу описує Н.А. Громадська.

Соціальний діалог є формою прояву узгодження на різних рівнях напрямів розвитку не лише країни, регіону, але й окремих підприємств. Функції соціального діалогу полягають у можливості об'єднання інтересів соціальних партнерів, завдяки чому вони можуть досягти взаєморозуміння, що, у свою чергу, призводить до вироблення певної програми покращення соціально-трудових відносин.

Завдяки соціальному діалогу реалізується взаємодія суб'єктів соціальної політики, що сприяє узгодженню їх соціально-економічних інтересів. Виходячи з того, що соціальний діалог передбачає взаємодію його сторін на всіх рівнях, у тому числі й на національному, його важлива позитивна сторона – це участь у формуванні політики суб'єктів, які можуть знайти консенсус та згоду [8].

Завдяки соціальному діалогу збалансовується економічна та соціальна політика. Збалансованість політики, соціальний захист й економічне зростання сприяє підвищенню рівня життя та розвитку країни. Важливо, щоб механізм соціального діалогу спрямовував свою діяльність на групи інтересів у вектор інноваційного, продуктивного, конструктивного розвитку соціально-трудової сфери та відносин у сфері праці.

В системі державного управління соціальний діалог являє собою систему цілей, завдань, функцій, принципів, форм, форматів і механізмів, які сприяють узгодженню інтересів між працівниками, роботодавцями, державою та іншими соціальними групами, забезпечують прийняття та реалізацію легітимних рішень уряду і соціальних партнерів (працівників, роботодавців) щодо розв'язання завдань у сфері соціально-трудових та соціально-економічних відносин на міжнародному, національному, галузевому, регіональному, місцевому рівні і на рівні підприємства з метою забезпечення збалансованого соціального і економічного розвитку суспільства.

Соціальний діалог також сприяє прояву зацікавленості соціальною політикою нових верств населення. Соціальна політика стає публічною та прозорою і, тим самим, призводить до того, що населення бере участь у реалізації цієї політики [8].

Соціальний діалог є одним із ефективних інструментів узгодження інтересів його учасників, тобто, працівників, роботодавців та держави.

Соціальні інтереси сторін соціального діалогу ґрунтуються на суперечностях, коли власники бажають отримати максимально можливий прибуток в найкоротші строки шляхом економії на працівниках. У свою чергу, працівники бажають отримувати високу і конкурентоздатну заробітну плату, тобто, «продати» свої послуги за вищу ціну. Тому, на основі цього виникають певні суперечності, регулювання і вирішення яких повинне покладатись на компетенції держави [9].

Соціальні інтереси сторін соціального діалогу ґрунтуються на закономірностях, коли в процесі відносин між роботодавцями і працівниками зберігається одвічна суперечність: власники бажають одержати максимальний прибуток в найкоротші терміни шляхом здешевлення робочої сили, а працівники, намагаючись одержати максимально високу заробітну плату, прагнуть дорожче продати робочу силу задля добробуту своїх сімей [9].

Головним завданням соціального діалогу є:

- відстоювання соціальної справедливості;
- посилення демократії шляхом надання сторонам соціального діалогу можливості брати участь у виробленні політики та процесах прийняття рішень у сфері економічної та соціальної політики; підвищення соціальних стандартів до європейського рівня;
- сприяння соціальній орієнтації економіки, пріоритетності розвитку людини праці;
- попередження соціально-трудових конфліктів, профілактика та пом'якшення соціальних ризиків;
- підвищення соціальної, трудової, інноваційної та підприємницької активності населення;
- забезпечення рівних можливостей, гідного рівня та якості трудового життя населення, соціальної активності та свободи розвитку особистості;
- вивчення досвіду соціального діалогу зарубіжних країн та адаптація кращих практик у сферу соціального діалогу.

Успіх та ефективність соціального діалогу залежить не лише від характеристик суб'єктів діалогу, але й від особистісних характеристик учасників цього діалогу.

Соціальний діалог як форма соціальної взаємодії повинен спонукати сторони трудових відносин враховувати інтереси кожної зі сторін та особливості сучасного середовища та динамічність змін. Тому, роль соціального діалогу повинна полягати, насамперед, у поліпшенні якості отримання інформації і запобіганні розбіжностям, які виникають.

На нашу думку, для ефективного та успішного вирішення проблем соціально-трудових відносин потрібно, щоб відбувалось узгодження інтересів всіх трьох сторін.

Враховуючи завдання та функції соціального діалогу, ми притримуємось думки, що країни, у яких є умови для розвитку соціального діалогу, будуть мати більш кращі показники не лише економічного, але й соціального розвитку.

Розвиток ефективного соціального діалогу в Україні є однією з необхідних умов на шляху до європейської інтеграції, оскільки саме він є однією з основ високого економічного розвитку та високого рівня життя населення. Але, в економіці країни є ряд проблем, які перешкоджають ефективній діяльності соціального діалогу. Сюди варто віднести і недостатній рівень розвитку нормативно-правової бази, законодавчого забезпечення, і недостатність наукових досліджень з цієї проблематики саме у галузі державного управління, і неправильна та недосконала взаємодія сторін соціального діалогу. Ключова роль у формуванні та функціонуванні соціального діалогу належить державі, тому, до поняття соціального діалогу все частіше повинні звертатись представники громадськості та безпосередні учасники соціального діалогу.

Роль держави як сторони соціального діалогу також є однією з ключових умов досягнення балансу та узгодженості всіх інтересів. Тому, держава повинна здійснювати процедури, які забезпечували б обмін інформацією, переговори та консультації між представниками сторін з питань соціально-економічних відносин.

Ще однією гострою проблемою у функціонуванні соціального діалогу є недостатність та нерівноправність між профспілками та державою. Юридично, здавалося б, профспілки наділені певними функціями, проте, фактично вони не в змозі їх виконувати. Як результат, працівники зараз соціально незахищені, а держава не завжди реагує на проблеми, які виникають. Роботодавці, у свою чергу, не завжди добросовісно виконують правила, встановлені державою, нехтують ними. І не завжди держава в змозі реагувати на ситуації, які виникають. Для врегулювання та недопущення таких конфліктів роботодавці повинні були б організовувати круглі столи, семінари та конференції, де б і розглядалися б проблеми підприємства та пропонувалися б пропозиції та нововведення. Але, на жаль, лєвова частка підприємств не звертається до такого роду форм взаємодії, чим ще більше загострює появу конфліктів.

Також на даний час в Україні немає чіткого розмежування повноважень суб'єктів соціального діалогу. Механізм соціального діалогу повинен бути взаємоузгодженим і не діяти в односторонньому порядку, а консультації з різного роду проблематики у сфері соціально-трудоxих відносин повинні бути обов'язковими для забезпечення мирного розв'язання проблем, які виникають у ході їх взаємодії.

Висновки. Отже, соціальний діалог є одним із найважливіших механізмів регулювання соціально-трудоxих відносин та узгодження інтересів роботодавців, працівників та представників держави. У часи глобальної економічної та фінансової кризи досягнення компромісу між сторонами та їх участь у пошуку рішень має першочергову важливість. На нашу думку, головним завданням держави повинне стати активне посередництво, узгодження інтересів інших сторін, а основною функцією – координація спільних дій сторін соціального діалогу. На основі викладеного вище можна зробити висновок, що проблема забезпечення активного соціального діалогу повинна набувати все більшої значимості для держави, а тому перспективи подальших досліджень передбачають розробку дієвих механізмів державно-приватного партнерства на засадах активізації соціального діалогу між представниками органів державної влади, територіальних громад та бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Балабанова Н. В. Соціальний діалог. Соціальне партнерство. Соціальна держава / Н. В. Балабанова, В. І. Жуков, В.Є. Пилипенко // Акад. праці та соц. відносин. – К., 2002. – 189 с
2. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання-Прес, 2002. – 214 с.

3. Жуков В. Соціальне партнерство в Україні : навч. посіб. / В. Жуков, В. Скуратівський. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 120 с.
4. Михеев В. А. Основы социального партнерства: теория и политика / В. А. Михеев. – М., 2001. – С. 297.
5. Семигин Г. Ю. Социальное партнерство в современном мире / Г. Ю. Семигин. – М. : Мысль, 1996. – 208 с.
6. Хміль Ф. І. Управління персоналом : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2006. – 488 с.
7. Чабан Ю. Суніть соціального діалогу в системі трудових відносин [Електронний ресурс]. - <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnyy-dialog-i-trudovye-otnosheniya-v-evrope-priemlemy-li-dlya-ukrainy-evropeyskie-modeli.pdf>
8. Громадська Н. А. Соціальний діалог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=2&b=337>
9. Петроє О. М. Соціальний діалог як інститут державного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5CNavch_Posybniky%5C15cbaf30-b787-45fe-bbd8-b0fe89e71788.pdf
10. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р., №3356-ХІІ // Відом. Верхов Ради України (ВВР), 1993, №36, ст. 361.
11. Колективні угоди як результат соціального партнерства (сучасний стан і перспективи розвитку): монографія / С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко, Н.М. Клименчук. – Х.: Видавництво «ФІНН», 2011. – 256 с.